

Planírovanije socialnogo razvítija otrasli promyšlennosti. Metodičeskije rekomendacii

(Plánování sociálního rozvoje průmyslového odvětví. Metodická doporučení)
Moskva, Profizdat 1979, 223 s.

Jak je známo, v Sovětském svazu je věnována systematická pozornost rozvoji teorie a praxe sociálního plánování od roku 1964. Po výrazném úspěchu prvního plánu sociálního rozvoje kolektivu pracujících ve Sdružení Svetlana v Leningradě v letech 1964–1966 pokračovaly v této činnosti tisíce a desetitisíce podniků a začaly se zpracovávat i sociální plány měst a rajónů.

V současné době se pozornost soustřeďuje na plánování sociálního rozvoje průmyslových odvětví. Jako průkopnická se v tomto kontextu jeví práce, která právě byla vydána v Moskvě a jejímiž autory jsou vědečtí pracovníci známí většinou již z období realizace prvního plánu ve Svetlaně a publikování tzv. leningradské metodiky.⁽¹⁾

Vedoucím autorského kolektivu je člen koresp. AV SSSR D. A. Kerimov, jednotlivé oddíly zpracovali člen koresp. AV SSSR M. N. Rutkevič, profesoři a doktoři věd A. S. Paškov, V. R. Polozov, E. S. Kuzmin, S. F. Frolov, J. E. Volkov, L. N. Kogan a další. Práce má shodný název s názvem této recenze a její rozsah je 220 stran, z toho více než 30 stran tabulkových příloh.

Plánování sociálního rozvoje na kterémkoli stupni řízení vychází ze sociální politiky KSSS. Je programovým cílem strany vytvářet podmínky pro postupné stírání rozdílů mezi třídami socialistické společnosti, mezi městem a venkovem, mezi duševní a tělesnou prací. Cest, jimiž se těchto cílů má dosáhnout, je celá řada: rozvoj tvůrčích sil všech pracujících, rozvoj vědecké organizace práce, zvyšování životní úrovně pracujících, rozvoj vědeckotechnické revoluce, školské soustavy atd.

Je nepochybné, že značnou úlohu v realizaci této politiky strany mají i jednotlivá průmyslová odvětví. Vždyť řídicí štáby průmyslových odvětví mají za úkol zdokonalovat sociální strukturu pracovníků, získávat pro podniky kádry příslušné kvalifikace, dbát o zlepšování pracovních i životních podmínek zaměstnanců, zdokonalovat úroveň řízení, provádět cílevědomou bytovou politiku, zajišťovat komunistickou výchovu pracujících, jejich aktivitu a iniciativu atd. Všechny tyto úkoly se promítají do jednotlivých ukazatelů plánu sociálního rozvoje průmyslového odvětví.

Je pochopitelné, že plán sociálního rozvoje se vytváří nikoli jako autonomní plán, nýbrž v přísném souladu s plánem technickoekonomickým.

Jestliže rozšiřuje nyní sovětská teorie a praxe po zvládnutí podnikové úrovně sociálního plánování jeho rozsah horizontálně, tj. v regionální rovině, a vertikálně, tj. v rovině odvětvové, realizuje tím směrnice XXV. sjezdu KSSS, v nichž se výslovně ukládá více docenit principy teritoriálního i odvětvového plánování a zlepšit komplexní ekonomické a sociální plánování na všech úrovních řízení.

Teritoriální faktory sociálního rozvoje kolektivu pracovníků odvětví vystupují ve dvou rovinách:

- a) v technicko-ekonomické úrovni výroby, ve struktuře pracovních míst, úrovni mezd a v dalších podobných specifických odvětvích, jež je nutno řešit v souladu s cílem optimalizace struktury zaměstnanosti obyvatelstva;
- b) v podmínkách života pracovníků odvětví v dané oblasti (např. bytové podmínky, kulturní vyžití, služby atd.).

Do plánů sociálního rozvoje odvětví vstupují přirozeně údaje z podniků. Sumarizace těchto ukazatelů již sama o sobě dává možnost vysledovat určité tendence rozvoje odvětví. Z toho ovšem nevyplývá, že plán sociálního rozvoje odvětví je součtem sociálních plánů podniků.

(1) Byla vydána v roce 1973 v nakladatelství Práce v překladu L. Liškové.

Jaké oddíly má – podle sovětských teoretiků – mít plán sociálního rozvoje odvětví?

I. Zdokonalování sociální struktury pracovníků odvětví

V tomto oddíle jsou plánovány zejména změny profesionální a kvalifikační struktury pracovníků vzhledem k zajištění žádoucího rozvoje vědeckotechnické revoluce v daném odvětví. Jsou stanoveny i cesty zvyšování obecného vzdělání všech pracovníků, zejména kádrů s nejvyšší kvalifikací, dále řídicích kádrů a vědeckovýzkumných pracovníků. Jsou zde plánovány procesy sociálně demografického charakteru, například práce žen, mladistvých, důchodců, brigádníků atd., a žádoucí sociální dynamika celého odvětví.

II. Plánovitě zabezpečování kádrů a regulování jejich mobility

Oddíl navazuje organicky na předchozí: je zaměřen na řízení profesionální orientace pracovníků v souladu s perspektivními potřebami odvětví, na regulování jejich mobility a na odstranění nežádoucí fluktuace.

III. Zlepšování pracovních podmínek a zdraví pracujících

Zde jde především o ty skupiny ukazatelů, zajišťující bezpečnost práce v celém odvětví, tj. o optimalizaci psychofyziologických podmínek práce, rozvoj prevence nemocí, předcházení chorobám z povolání, ochranu pracovního prostředí apod.

IV. Zdokonalování mzdových soustav, životních, kulturních a bytových podmínek

Oddíl zahrnuje ukazatele růstu životní úrovně, cílevědomé podchycení a plánování celé motivační sféry, faktory materiálního i morálního stimulování, vytváření materiální základny volnočasových aktivit atd.

V. Komunistická výchova a rozvoj společenské aktivity pracujících

Týká se cest a metod zvyšování efektivnosti politickovýchovné a kulturně masové práce, rozvoje socialistického soutěžení, rozvoje společensko-politické aktivity pracujících a zejména zvyšování jejich účasti na řízení. Patří sem i vytváření podmínek rozvoje aktivity a iniciativy pracovníků, zejména zlepšovatelství a tvůrčího myšlení.

VI. Řešení sociálních úkolů při projektování, organizování nových a rekonstrukci stávajících podniků

Závěrečný oddíl byl zaveden proto, aby již v projekční fázi a při zavádění nové organizace bylo možno plánovat potřebné sociální analýzy a prognózy, a již v této etapě brát v úvahu i hlediska sociálního rozvoje pracovníků (například problémy monotónnosti práce, oddychu a přestávek, zdravotně hygienická hlediska atd.)

Jak je zřejmé, metodika sociálního rozvoje odvětví je konstruována v podstatě v souladu s již existující a centrálně doporučenou metodikou plánování sociálního rozvoje kolektivu pracujících podniku. Tento postup je správný z řady důvodů: umožňuje využít, komparovat, koordinovat sociální plány existující již ve více než 40 tisících sovětských podnicích.

Zcela nový je pouze oddíl VI., který má ovšem v rozměrech odvětví mimořádný význam inovační.

* * *

Povšimněme si nyní, jaký postup sovětská teoretická fronta navrhuje pro zpracování plánu sociálního rozvoje na úrovni průmyslového odvětví.

Kdo je subjektem plánování na této úrovni? Je to vedení ministerstva, jeho strnická organizace a odbory. Kolegium ministra a závodní výbor odborové organizace vytýčují základní směry sociálního rozvoje odvětví a schvalují kontrolní údaje hlavních ukazatelů plánu, posuzují projekty pětiletých plánů i roční operativní plány sociálního rozvoje, schvalují direktivní dokumenty atd. Příslušná oddělení ministerstva zajišťují potom odpovídající úkoly. Tak například oddělení vědecké organizace práce spolu s nově vytvořeným oddělením sociologické služby vypracovávají metodické materiály, organizují kontrolní výzkumy, analyzují průběh řešení jednotlivých úkolů a plnění jednotlivých ukazatelů, publikují zkušenosti nejlepších podniků a závodů, pomáhají poradensky závodům a podnikům při realizaci sociálních analýz,

organizují kurzy o sociálním plánování, o metodách sociologických průzkumů, zajišťují kvalifikaci podnikových sociologů a psychologů, jejichž práci v celém odvětví koordinují atd.

Veškerou práci v oblasti sociálního plánování v SSSR řídí stranické organizace. Mobilizují kádry k plnění úkolů spojených se sociálním plánováním, zajišťují správnou koncepci veškeré práce, orientují veškeré práce cílevědomě ke zvýšení vědecké úrovně řízení celého odvětví. Odbory zajišťují vypracování především těch částí plánu, které se týkají pracovních podmínek, organizace práce, života pracujících, zvyšování jejich aktivity, iniciativy a společenské angažovanosti. Své úkoly mají i Komsomol a Svaz žen.

Pokud jde o etapy sociálního plánování odvětví, hovoří se o třech:

- a) organizačně přípravná etapa
- b) rozpracování projektu pětiletého plánu ekonomického a sociálního rozvoje odvětví
- c) etapa plnění plánu a řízení sociálního rozvoje v odvětví.

V první etapě se ustavuje komise pro sociální plán a její pracovní skupiny, stanoví se ukazatele, rozhoduje se o nezbytnosti výzkumů nebo se doporučí jiné metody získávání sociálních informací v odvětví. Stanoví se prognostické výzkumy rozvoje nejdůležitějších sociálních procesů v odvětví, úkoly výpočetního centra atd.

Již v první etapě, avšak i v průběhu celého období realizace plánu dbá ministerstvo na to, aby o plánu byli plně informováni a do jeho realizace zapojeni pracující v celém odvětví. Rovněž v etapě kontroly realizace plánu je aktivní účast pracujících mimořádně významnou podmínkou úspěšného plnění a přípravy nového plánu sociálního rozvoje odvětví.

Pokrokovost prací sovětských teoretiků a metodiků v pojetí sociálního plánování nyní již celých průmyslových odvětví se ozejmí, jestliže si představíme, že například veškerý chemický průmysl či průmysl hutnictví železa přistoupí ke zpracování plánů, které na základě přesných analýz vytipují a plánem zajistí odstranění celé řady bariér s rozvojem moderního průmyslu běžně spjatých a v západních zemích představujících často obecně traumatizující a téměř neodstranitelné negativní faktory rozvoje techniky. Sem patří například monotónnost pásové výroby, přetěžování psychiky pracovníka vysokými tempy technických systémů, zamořování ovzduší, ohrožování flory, vody atd. V kapitalismu přímo obávané pokusy pracujících zasahovat do řízení podniků jsou naopak v sovětských sociálních plánech — v souladu s ústavou — zajišťovány a jsou vytvářeny stále lepší podmínky (objektivní i subjektivní), aby byl každý pracující skutečně a plně hospodářem na svém pracovišti. Slova o „plném rozvoji člověka“, pronášená ideology v západních zemích, ponechávají takový rozvoj na možnostech a ekonomické potenci pracujícího člověka samého a zůstávají v rovině deklarace. Realita plánů sociálního rozvoje, která zajišťuje ve stále širší míře maximum materiálních podmínek ke skutečně všestrannému harmonickému rozvoji osobnosti každého pracujícího člověka, je vymoženost socialismu.

Jak je zřejmé, plány sociálního rozvoje průmyslových odvětví se v Sovětském svazu stanou další významnou etapou cílevědomého postupu socialistické společnosti ke polečnosti komunistické.

Jaroslav Kohout

Dvě originální učebnice statistiky

John W. Tukey: *Exploratory Data Analysis* (Explorační analýza dat), Addison-Wesley Publ. Comp., Reading, Mass., 1977, XVI + 688 s.

Frederick Mosteller, John W. Tukey: *Data Analysis and Regression* (Analýza dat a regrese), Addison-Wesley Publ. Comp., Reading, Mass., 1977, XVII + 588 s.

V dlouhé řadě různých učebnic statistiky, které do značné míry opakovaly totéž, znamenají obě knížky zajímavý přelom v přístupu k výuce statistiky, k výkladu statistických pojmů i ke skladbě a zaměření metod analýzy. Oba autoři jsou známí v odborném světě jednak zavedením mnoha nových praktických metod analýz dat, jednak